

RECERCA JOVE

EL CINEMA CLUB
MODERN: MÉS QUE UN
CINEMA

Sandra Verge Penya

Treball de recerca de l'IES la Sénia

Tutora: Ma Ivon Michavila Sanz

Departament de Socials

Curs 2008-2009

Exterior del cinema Club Modern - Font: *Tortosa y su comarca* (1928)

Introducció

Aquest treball¹ tracta del paper que va jugar el cinema a la Sénia i s'ha centrat fonamentalment en el cinema Club Modern. El motiu de l'elecció d'aquesta institució ha estat, en primer lloc, la impossibilitat material de tractar els dos cinemes que hi va haver a la població, i en segon lloc, que aquest cinema ha tingut una trajectòria més dilatada en el temps que el cinema Risol. També hem volgut fer una molt breu pinzellada del Centre Obrer, encara que s'hagi conservat molt poca memòria oral sobre el passí de pel·lícules en aquesta entitat.

Aquesta recerca s'ha confeccionat a partir d'entrevistes personals i s'ha complementat amb la poca bibliografia trobada. Per tant, m'agradaria agrair la inestimable ajuda prestada pels diversos entrevistats, ja que sense la seva informació, aquest treball no s'hagués pogut portar a terme. Gràcies a tots ells per esmerçar el seu temps amb les meves preguntes de manera altruista i molt col·laborativa.

Gràcies també a totes les persones que m'han ajudat a contactar amb els diversos entrevistats i a Pepita Celma, Gentil Ferré Albert i la meva tutora del treball de recerca per la seva ajuda.

"[...] tots els pobles, per més petits que fossin, tenien cinema i aquest, juntament amb el ball, van ser les úniques diversions a les quals podien optar els habitants de les poblacions menudes."

Els cinemes de poble i la seva importància

Encara que avui en dia no quedin cinemes de poble i estiguem acostumats als multicinemes dels centres comercials, a la televisió, als vídeos i als Dvds, fa anys, a mitjans del segle xx, a cada població de la nostra zona hi havia almenys un local on feien cinema. Per exemple, a Rossell n'hi havia un, a Ulldecona dos, a Vinaròs tres... És a dir, tots els pobles, per més petits que fossin, tenien cinema i aquest, juntament amb el ball, van ser les úniques diversions a les quals

¹ Vaig decidir fer el treball de recerca sobre un cinema de la meua població perquè aquest era una tema desconegut per a mi. I implicava una recerca sobretot a partir de fonts orals, i d'aquestes es poden aprendre coses molt interessants.

podien optar els habitants de les poblacions menudes.

Pel que fa a la Sénia, primerament va haver-hi un local, anomenat el Trinquet,

on es jugava a un joc de

pilota i a més, de vegades, es feia cinema mut amb un pianista tocant en viu. Després es va obrir el Centre Obrer, al 1921, una associació progressista que, a més de fer cinema, feia diverses activitats musicals, teatrals i culturals, però que va ser confiscada durant el règim franquista. El 1921 també es va obrir el Club Modern, una associació de mentalitat conservadora; el cinema d'aquesta entitat es va tancar més o menys a mitjans dels anys noranta. També es va fer cinema al Risol. Aquesta va ser una empresa familiar que va començar a projectar pel·lícules més tard que el Club, però que va deixar de fer cinema uns anys abans.

Tots aquests locals són els que al llarg del temps es van anar instal·lant i van anar desapareixent de la nostra població. Van representar un exemple dels temps daurats del cinema a Catalunya, a Espanya i al món. Hi ha una pel·lícula francoitaliana, anomenada "Cinema Paradiso", que va guanyar l'Oscar a la millor pel·lícula estrangera el 1989, que planteja la situació en la qual es troba un petit poble italià durant la postguerra de la 2a Guerra Mundial, prenent com a eix central el cinema del poble. Aquest film de Giuseppe Tornatore ens mostra la intensa vida que es donava al local del cinema Paradiso. Els espectadors a la sala del cinema, a més de fer volar la seva imaginació, van viure moments inoblidables: reien, ploraven, cridaven, menjaven, dormien, s'enamoraven.... és a dir, vivien en un ambient molt diferent al de les nostres sales dels cinemes actuals. Aquest ambient que narra la pel·lícula es va viure durant anys al cinema Club Modern i als altres cinemes de la Sénia. I aquests cinemes de poble porten molts bons records als senienços i senienques que van assistir a les seves sessions.

EL CINEMA CLUB MODERN

Breu història

El cinema Club Modern es va inaugurar el dia 30 de gener de 1921 i era fruit d'una associació de la qual, en un primer moment,

"El cinema Club Modern es va inaugurar el dia 30 de gener de 1921 i era fruit d'una associació de la qual, en un primer moment, formaven part nou socis."

Interior de la sala del cinema Club Modern
Font: Tortosa y su comarca (1928)

Interior del café del Club Modern
Font: Tortosa y su comarca (1928)

Exterior del cinema Club Modern a l'actualitat

“Cap als anys vuitanta la seva activitat com a cinema va declinar però fins a l’any 1993 s’hi van passar pel·lícules durant les festes majors de la Sénia.”

formaven part nou socis. El primer president de l’associació va ser Juan Calduch, empresari del pinzell establert a la Sénia. El Club, a diferència del Centre Obrer, no va patir cap període de clausura durant la seva trajectòria com a entitat. Les seves activitats principals van consistir en el bar i en la projecció de films.

Durant els anys setanta i vuitanta del segle xx, les noves tecnologies com per exemple els vídeos, es van anar instaurant en el temps d’oci de la gent, i la projecció d’una pel·lícula a un local va perdre importància. Així, d’una manera gradual els cinemes de poble es van anar tancant, perquè havien deixat de ser un negoci rendible. El Cinema Club Modern va ser dels últims locals a tancar les seves portes. El motiu era que, com que es tractava d’una associació nombrosa i no d’un negoci particular, no importaven tant els guanys obtinguts. Mentre el cinema no produïa pèrdues, els socis van acceptar que continués obert. Cap als anys vuitanta la seva activitat com a cinema va declinar però fins a l’any 1993 s’hi van passar pel·lícules durant les Festes majors de la Sénia. En ocasions puntuals, s’obria per oferir pel·lícules o bé realitzar-hi cicles de cinema, com ara la *Mostra de Cinema de la Sénia*. Cap a mitjans dels anys noranta va tancar definitivament. Actualment encara es conserva l’edifici.

L’edifici i les seves utilitzacions

L’edifici comptava aproximadament amb uns 600 m² repartits entre el cafè i la sala de cinema. Aquesta última tenia un aforament d’entre 400 i 500 persones. Durant l’època activa de l’empresa, l’edifici va patir dues grans reformes, una al 1952 i l’altra al 1970. Totes dues es van fer amb l’objectiu d’adaptar-se als nous temps i a les noves tecnologies que s’anaven imposant.

A continuació farem una descripció general del local del cinema. Aquest estava comunicat amb el cafè per quatre portes. El seu espai interior

“[...] aquí a la Sénia, era un dels últims llocs on arribaven els films, probablement per la nostra situació geogràfica.”

estava dividit en llotges al primer pis, que eren el lloc predilecte de les famílies perquè els permetia veure la pel·lícula tots junts; a la part superior del local hi

havia una galeria, anomenada “el galliner”, que oferia preus més populars i assequibles, però que tenia l’inconvenient de no permetre visionar les pel·lícules amb tanta comoditat com a les llotges, i damunt de l’escenari estava situada la pantalla, que va ser canviada diverses vegades. Al costat i a sota d’aquest escenari hi havia camerinos que s’utilitzaven per a canviar-se els actors i actrius en el cas de representacions teatrals o altres esdeveniments.

Un aspecte destacable del Club Modern va ser la gran quantitat d’activitats que es van fer en aquest local durant la seva dilatada trajectòria. Durant un període de temps llarg, el Club va ser l’únic local gran de la nostra població, i aquest fet va fer que s’hi concentrassin moltes activitats públiques. Alguns exemples de la versatilitat d’aquest local foren l’entrega dels regals del Reis Mags als xiquets i xiquetes seniencs, aproximadament durant cinc anys. També va servir per a fer la renovació del DNI, per a realitzar el festival de fi de curs de l’escola o per a fer conferències i els concerts de la banda de música del poble, entre d’altres esdeveniments. En definitiva, el local es deixava gratuïtament per

“Aquesta màquina de cinema sonor -amb so incorporat, abans era amb so sincronitzat amb la imatge- va ser adquirida pels socis del Club cap a l’any 1934, any de les últimes eleccions de la República.”

a totes les activitats o esdeveniments socials que fossin de profit públic.

També es feien d’altres espectacles que no eren gratuïts, com per exemple “les sarsueles”, “el cine de molla”, que era el nom que se li donava a la Sénia a l’espectacle de “varietés”, o combats de boxa i representacions teatrals.

I per finalitzar aquest apartat cal parlar del ball. El ball es va fer durant força anys. Es realitzava després de la sessió de cinema, i era un lloc perfecte per a divertir-se tant ballant com xafardejant. Aquest aspecte queda recollit per un dels entrevistats:

“Totes les comares volien anar a la galeria a veure les xiques, si aquell l’apretava, si l’altre l’apretava [...]”.

"Les mares pos totes venien i es ficaven i "xist", mira aquella [...]". "I quan veies que anaven totes les mares cap a un puesto és que passava alguna cosa o altra[...]".

El funcionament del cinema i la seva evolució

- Màquines i cintes

Màquina de cinema mut del Centre Obrer

Al principi al Cine Club es van passar pel·lícules mudes², però el període de cinema mut al Club va ser bastant curt. Després va venir el cinema sonor amb la màquina de carbons, un cinematògraf una mica perillós perquè les cintes dels films eren altament inflamables. Aquesta màquina de cinema sonor -amb so incorporat, abans era amb so sincronitzat amb la imatge- va ser adquirida pels socis del Club cap a l'any 1934, any de les últimes eleccions de la República. Per estrenar-lo es va projectar una pel·lícula considerada "atrevida" en aquells temps: "La Venus rubia"(1932) amb Marlene Dietrich en tot el seu esplendor. Finalment, l'última màquina que va tenir el Club funcionava amb un llum incandescent que millorava la visió de les escenes i a més no comportava el perill que es pogués incendiar el local. La perillositat d'aquests

tipus de màquines es posa en evidència a la pel·lícula "Cinema Paradiso", quan es produeix un incendi durant la projecció d'un film, i l'operador que posava les cintes se salva de la destrucció del local, però es queda cec. Per tant, s'ha produït una gran evolució de la maquinària des que va néixer el cinema fins als formats actuals (del cinema mut, passant

"Folletó" de la pel·lícula Casablanca

Font: Cedit per Ifi Lleixà Pérez

per les màquines amb maneta, les màquines automàtiques, el cinemascop, etc. fins arribar a l'actual gran format o a les tres dimensions).

Les cintes de les pel·lícules pesaven 25 kilograms i mesuraven uns 2.500 metres. Estaven separades en 6 o 7 parts que s'havien d'unir. Eren molt inflamables, ja que estaven fetes de cel·luloide, un material molt combustible, i es posaven a sobre d'un recipient amb aigua per tal d'evitar possibles desgràcies.

Un dels entrevistats explica una part del procés que s'havia de fer abans de reproduir la pel·lícula al públic: *"[...] a cada rollo hi havia una part de la pel·lícula [...]. Hi havia aquelles pel·lícules que s'havien de desplegar i llavors encaixar-les, anaven en unes caixes rodones de metal. I quan la casa t'ho enviava, tu les passaves totes per veure si tenien algun defecte. Per evitar trencades després. I si veies algun defecte, pues tallaves un quadret de l'escena aquella. I allavontes en una cosa que es deia sarandona ho apegaves. Era un procés bastant laboriós."*

- Distribució de les pel·lícules

Les cintes de les pel·lícules s'anaven passant pels diferents cinemes de tot Catalunya. Primer arribaven a les ciutats més importants. A cada ciutat o població es quedaven un cert temps segons l'èxit de la pel·lícula. És a dir que aquí a la Sènia, era un dels últims llocs on arribaven els films, probablement per la nostra situació geogràfica. Això comportava que les pel·lícules arribessin amb un retard d'uns tres mesos o fins i tot més temps

² Actualment la màquina de cine mut del Club no es conserva, però al Centro Obrer encara n'hi ha una que és de la marca Ossa.

“Feien una part de la pel·lícula que ells volien. Era [...], per dir-ho així, propaganda d’ells. I ensondemà de la prova, tots los corrillos que parlaven del què havien vist, i sempre posaven lo millor i arribaves el dia de la pel·lícula, i a lo millor no valia res!”

“Els dissabtes a la nit es va agafar per costum fer una prova i era gratis, anaven tots los que volien. I tu saps si un dia no la feien...! Feien una part de la pel·lícula que ells volien. Era [...], per dir-ho així, propaganda d’ells.

I ensondemà de la prova, tots los corrillos que parlaven del què havien vist, i sempre posaven lo millor i arribaves el dia de la pel·lícula, i a lo millor no valia res!”

si es compara amb la ciutat de Barcelona o les altres capitals de província. Aquest retard també afectava al NO-DO³. Així, els senienques i senienques veien les notícies i, per exemple, els resultats d’un partit de futbol amb uns quants mesos de retard. Les distribuïdores oferien les pel·lícules en diferents lots, és a dir que no només podies comprar la que tenia més èxit i la més demanada pel públic, sinó que te n’oferien d’altres que servien per a complementar la programació del Cinema Club Modern. Abans de començar la pel·lícula hi havia una mostra d’anuncis fixos de comerços locals a la pantalla que així aprofitaven per mostrar les últimes novetats que havien arribat al poble.

- Propagandes i entrades

El més habitual pel que fa a la propaganda era repartir a la gent “folletos de mà” sobre les properes projeccions quan anava a veure una pel·lícula. Un “folleto” era un paper o una cartolina no gaire gran. A la part del davant s’hi posava la fotografia pintada de la pel·lícula principal que farien a la pròxima sessió i al darrere s’anomenaven i es resumien breument les altres pel·lícules que també es reproduïrien. Aquests fulletons tenien formes diferents i curioses segons la temàtica de la pel·lícula. S’entregaven a la gent, però com que estaven molt ben elaborats⁴ (tenien color, alguns tenien parts mòbils, com braços i cames de personatges) va arribar un moment que es va canviar el format i el “folleto” que es donava al públic era més senzill, però també comptava amb la informació dels films que es visionarien.

Un altre tipus de propaganda eren els pasquins. Aquests eren cartells grans on hi havia la fotografia de la pel·lícula a projectar. Es penjaven per diversos llocs del poble per tal d’anunciar la programació del cinema Club.

Una altra propaganda eren les proves. A les proves es reproduïa els dissabtes a la nit una part de la pel·lícula de la setmana següent de manera gratuïta. Era un moment de gran expectació per part dels clients del Club, però de vegades podien causar petites decepcions, tal com ens explica un dels entrevistats amb les següents paraules:

Un altre aspecte a comentar són les entrades. Aquestes eren numerades, i al llarg del temps que va estar obert el negoci va anar variant-ne el preu. Les entrades més assequibles eren les de galliner. També hi havia l’opció d’abonar-se.

Entrada del cine Club Modern
Font: Cedit per Ifi Lleixà Pérez

- Sessions

Les sessions i les projeccions de films van anar variant durant el temps que va estar obert el negoci. Es feien sessions durant els caps de setmana, i també se’n van fer durant la setmana. A Festes majors de la Sénia la programació de cinema s’ampliava, i segons l’afluència de públic es feien més o menys sessions. Si la pel·lícula agradava molt es repetia diverses vegades i el local s’omplia molt.

Durant molt de temps les sessions eren dobles, és a dir es projectaven dues pel·lícules. També es feia un descans que la gent l’aprofitava per anar a prendre alguna cosa al bar de l’entitat.

- Treballadors i treballadores

El Cinema Club va tenir diferents treballadors i treballadores segons les necessitats de cada moment. Els taquillers/eres eren els encarregats de vendre les entrades i habitualment van ser dues persones. Els porters s’encarregaven que no entres ningú al local sense pagar i normalment n’hi havia dos. Els acomodadors eren els que t’acompanyaven fins al seient adient⁵ i també eren els encarregats de mantenir el silenci durant les projeccions de les pel·lícules. L’operador i l’ajudant⁶ eren els

³ NO-DO: (acrònim de “Noticiarios y Documentales”) Era el noticiari que precedia obligatòriament la pel·lícula en els cinemes espanyols durant l’època franquista.

⁴ Es pot dir que alguns d’aquests són veritables petites obres d’art.

⁵ Si la pel·lícula ja havia començat i la sala era fosca t’acompanyaven amb una pila.

⁶ Els ajudants eren adolescents que tenien afició al cinema i al mateix temps es guanyaven uns diners.

encarregats de passar la pel·lícula. Però la persona que va portar el negoci del cinema Club durant molts anys, va ser Emilio Lleixà Homedes. Aquest feia una mica de tot: decidia quines pel·lícules llogava i quan les passava al cinema, portava els comptes, s'encarregava d'escriure els "folletos" i en moments puntuals també va fer d'operador.

Interior del Centre Obrer

Font: *La Veu de l'Ebre* (10 de maig de 2008)

EL CENTRE OBRER

El Centre Obrer era una societat⁷, igual que el Club Modern. La composició d'aquesta societat era diversa segons comentari dels entrevistats: *"Hi havia pagesos, com hi havia menestrals. Perquè això no era només d'obrers. No eren gent rica, però eren gent igual del camp com menestrals, ferrers, fusters... Eren patrons, però eren patrons d'aquells que pencaven"*.

El Centre Obrer fins que va ser clausurat a l'època franquista va portar a terme diverses activitats. Al Centre Obrer hi havia un cafè, s'hi passaven pel·lícules i també hi havia una biblioteca. D'aquesta, els entrevistats aporten les següents dades: *"En aquells temps se calculava que era una biblioteca d'uns vuit-cents o nou-cents volums, de totes les tendències, hi havia llibres d'església, de tota classe i de tots los partits"*. També expliquen una curiositat sobre les claus de la biblioteca: *"el bibliotecari se'n va anar cap al frente [...] de l'Ebro, [...] ells passen l'Ebro per*

Mequinensa. I els van dir que tressen tot lo que fes soroll, i a la butxaca portava les claus de la biblioteca. I ell me va dir: A què no saps què vaig fer?. Que em sé jo, què vas fer! [...]. Les vaig tirar al fondo de l'Ebro. Les claus de la biblioteca del Centro, l'any 38 quan van passar l'Ebro los republicans, les va tirar dins de l'aigua".

En aquest local es va començar a fer cinema abans de l'any 27. Primer es feia cinema mut i al cap d'un temps es va comprar una OSSA (una màquina sonora) i es va fer cinema sonor. Actualment aquestes màquines encara es conserven al Centre Obrer. A la màquina per a fer cinema mut li falta la part interior, ja que els alemanys de la Legión Còndor, li van agafar peces per reparar la màquina del Club que estava avariada. La sala del cinema tenia un aforament d'unes quatre-centes persones i també hi havia una mena de "galliner" com al Club Modern.

MÉS QUE CINEMES

El cinema Club Modern o el cinema Risol, per a la gent del poble de la Sénia, representaven alguna cosa més que una simple diversió. El

cinema era un punt de trobada i de relació, un lloc on deixar volar la imaginació. Pensem que en aquells moments la gent de poble no comptava ni amb els mitjans de comunicació ni d'informació amb què comptem avui dia, i generalment la gent viatjava poc. Per tant el cinema representava una finestra oberta al món. Per aquest motiu no es poden deixar de costat tots els fets que fan que un cinema estigui viu, aquelles petites curiositats que omplien la sala del Cinema Club Modern.

Els xiquets i xiquetes són els primers que es queden impressionats per qualsevol cosa nova. La novetat els fascina i sobretot quan no hi ha molt per triar. Per aquest motiu aquests han estat els que han protagonitzat algunes de les anècdotes més divertides relacionades amb el cinema Club al poble de la Sénia. Una és, per exemple, quan

"Pensem que en aquells moments la gent de poble no comptava ni amb els mitjans de comunicació ni d'informació amb què comptem avui dia, i generalment la gent viatjava poc. Per tant el cinema representava una finestra oberta al món."

⁷ La seva ideologia era d'esquerres.

Màquina "Ossa" del Centre Obrer

un nen, tot preocupat, va anar a confessar-se: *"La sorpresa que es va emportar el mossèn al sentir que es volia confessar de no haver anat al cinema el dia abans"*. O una altra curiositat és que després d'haver-se reproduït el film *El Zorro* al Cinema Club: *"A la setmana següent encara estava el senyal típic de la pel·lícula, la Z, a moltes de les portes del poble"*.

Durant el temps que el Club va estar incautat per la CNT durant la Guerra Civil es va projectar *"¡Viva Villa!"* (1934). Quan va canviar de mans, al Club Modern també es van arribar a passar pel·lícules en alemany, ja que mentre la Legió Còndor va estar al camp d'aviació de la Sénia demanaven filmacions en la seva llengua materna. Un dels entrevistats ens explica: *"Quan va vindre la Legió Còndor al camp d'aviació [...] se feien les pel·lícules en alemany, però l'entrada era gratuïta i ne feien totes les tardes. Totes les tardes hi havia un avió que feia correu d'aquí a Saragossa i baixava pel·lícules en alemany"*.

Gran pel·lícules com *"Gilda"* (1946) també van arribar a la Sénia i es va projectar el dia de sant Bartomeu de l'any 1948. Aquest film no era autoritzat a menors i la cèlebre bufetada es va repetir diverses vegades a petició del públic que omplia el Club abans de continuar amb la filmació.

Durant el franquisme la pel·lícula *"Raza"* (1941) era d'obligat passí en tots els cinemes de l'Estat espanyol i a la Sénia es va visionar durant les Festes majors de l'any 1945.

Per acabar aquest apartat vull reproduir una de les frases que va dir un dels entrevistats i que deixa palesa la diferència entre la importància que va tenir el cinema com a mitjà de comunicació fa uns anys i la que té avui dia:

"No podem comparar aquells temps en estos. Ara vatros teniu cotxes, teniu ràdio, teniu televisió, teniu de tot. Antes no hi havia res! I quan venia una cosa d'estes pos la gent sortia. Perquè quan sorties de nit no era per anar a cap puesto, no! sinó a pegar voltes o a anar a agafar les cireres d'un o atre. A més no hi havia ni els mitjans ni els diners que hi han ara".

CONCLUSIONS

Fer aquest treball sobre el cinema Club a la Sénia ha estat molt interessant, no només pel que he après sobre aquest tema, sinó també pel que he après sobre la manera de fer una recerca. Vaig començar elaborant un petit pla de treball que he anat seguint i he anat modificant segons les necessitats. Quant a la metodologia emprada, vaig seleccionar els entrevistats, vaig preparar les entrevistes i les vaig realitzar i transcriure. El més difícil va ser estructurar i donar un cos coherent a la informació extreta. Em vaig trobar amb dificultats, com per exemple que hi ha molt poca bibliografia sobre aquest tema. També cal dir que parlar amb informants és molt agraït, però no és una tasca fàcil. D'aquesta primera aproximació al tema he tret les següents reflexions:

- Cal buscar informació escrita que complementi la informació oral sobre el cinema Club Modern. I també caldria fer més entrevistes a d'altres persones.

- M'han semblat molt interessants els aspectes tècnics del cinema, des del cinema mut, als diferents tipus de màquines utilitzades, des d'aquelles que eren molt inflamables, fins arribar al gran desenvolupament actual.

- També cal ressaltar que el cinema era un dels pocs entreteniments que durant molts anys va haver-hi a la Sénia. I que els cinemes de poble en aquest cas, o els de ciutat, van ser una finestra oberta al món. És a dir que gràcies al sèptim art, els espectadors s'assabentaven de notícies, es posaven en contacte amb llocs i cultures diferents a les seves, desenvolupaven la seva imaginació i en certa

mesura també el seu bagatge sentimental. També van ser un lloc important de reunió i d'intercanvi d'idees.

-Al cinema Club Modern es van projectar pel·lícules de tot tipus de gèneres (comèdies, cinema d'aventures, cinema de terror, westerns, musicals, cinema bèl·lic, cinema de ciència ficció, etc.) i per a diferents tipus de públic (infantil, adult, familiar, etc.)

BIBLIOGRAFIA

BERNAL, M.D.; CORBALÁN, J. (2008). *Eines per a treballs de memòria oral*. Barcelona: Ed. Memorial Democràtic, Generalitat de Catalunya, Diputació de Barcelona; Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (Eines de memòria; 2).

GARCIA LLEIXÀ, Eva (1997). *El Cine Club Modern*. Treball per a l'assignatura "Història del Cinema I", professor: Miquel Porter i Moix, llicenciatura en Història de l'Art - UB. (inèdit).

La Veu de l'Ebre: edició del 10 de maig de 2008.

SEGURA, Domingo (1996). *La cultura teatral a la*

Sènia. Ed. Grafvi - Vinaròs.

Tortosa y su comarca (1928) Ediciones gráficas. Barcelona

FONTS DE DADES DIGITALS

www.lasenia.net/content/blogcategory/31/56

www.divxonline.info/pelicula/496/cinema-paradiso/

<http://blogs.que.es/22868/2007/8/1-cinema-paradiso>

www.alohacriticon.com/el_criticon/article2811.html

<http://phobos.xtec.net/audiovisuales/cinema/p=223>

INFORMANTS

Ifi Lleixà Pérez, Javier Romeu Palau i Joaquín Jaques Cabanes.

Liberto Jornet Vidal, Eduard Arnau Bosque, José Seley Huguet Sans, Domingo Ferrer Marcoval i Germán Tena Vidal.